

INSCRIPTII FUNERARE EBRAICE DIN JUDEȚUL BOTOȘANI

de I. KARA

Din corpusul de 272 inscripții mormintale ebraice din România pînă la 1800 inclusiv, pe care l-am definitivat de curînd, am ales un număr de 29 inscripții din cuprinsul actual al județului Botoșani și anume 7 inscripții din Botoșani, 13 din Dorohoi și 9 din Ștefănești. Numai una din aceste inscripții nu este inedită. Celelalte au fost copiate de mine după pietrele mormintale respective și confruntate cu fotografiile din colecțiile I. Kara, F.C.E. (M) București și M. Cotter, Dorohoi. Ele se completează cu inscripțiile publicate de mine în vol. I al prezentei publicații și cu cele 257 inscripții de același fel, pregătite de mine pentru volumul de inscripții medievale ale orașului Iași (pînă la 1848). Inscripțiile din București au fost publicate de Academia R.S. România în 1965, iar altele așteaptă rîndul în sus pomenitul corpus, care este redactat în vederea unei eventuale publicări.

I. Botoșani

Afirmația lui D. S. Marcus în lucrarea sa „Hazarii” că ar avea știri despre existența unor pietre mormintale ebraice în Botoșanii anilor 1540, nu a putut fi verificată pînă acum. Știri despre populația evreiască din Botoșani la 1600 s-au păstrat în „Responsele” lui Ioel Sirkis, tipărite la Frankfurt pe Main, în 1595 (Chestiunea Nr. 82). În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, populația evreiască din Botoșani nu era neînsemnată, de vreme ce ofițerul suedez Weissmantel constată acolo în 1703 un număr însemnat de evrei (*Revista istorică*, Nr. 1/3 din 1930, p. 25), iar cea mai veche piatră de mormînt, care se afla acum 30 de ani în vechiul cimitir, data din 1719.

Catastiful frăției de înmormîntare „Chevra Kedoșa” început în 1740 și distrus în incendiul din 1882, pomenea, într-o notiță din 1758, de un catastif mult mai vechi, ceea ce implică existența unui cimitir în secolul al XVII-lea.

Multe știri despre populația evreiască din Botoșani se află în vol. 6 și 7 din *Studii și documente*, publicate de N. Iorga. Cele mai interesante dintre ele se referă la lupta comună a ȧrgoveților români, evrei și armeni în 1741—1742 contra abuzurilor feudale. În 1742 ȧrgoveții evrei se plîng divanului că „birnicul” lor îi neîdreptățește la cislă. Cunoaștem mai multe acte de proprietate ale unor case datate din 1747, 1757, 1763, 1765, 1773, 1779, 1780 (casele lui Drăgan jid.). Din 1752 avem

באסר שאן.

1. פֿ'נ הקדושים הרבנים ה'ה עזיאל סד'ר יוסף ז'ל רז'ר יוסף ברד'ר שמואל ז'ל רז'ר יהודא ברד'ר מרדכי ז'ל שנהרגו ניום כ' י' אלול חמ"ט לפק ח'נ"צ' ב'ר'.
2. פֿ'נ האשר החשוב מרח נילקד ב' רז'ר מרדכי שנפס' כ"ב סמו' שנה חק'ו לפ'ק ח'נ"צ' ב'ר'.
3. פֿ'נ איש חס וישד רז'ר שגה(1) פייבש במרז'ר יחיאל מיכל סגל שנפס' בר"ח אדר שני בשנ' חק'ס לפ'ק ח'נ"צ' ב'ר'.
4. פֿ'נ האלופ הראש מ' יוסף סד'ר חיים סני שנפטר ביותר וימים בחודש כיסר' בשנח חק'יב לפק ח'נ"צ' ב'ר'.
5. פֿ'נ איש חס וישד מרז'ר מאיר במז'ר אליהו שנפטר ניום ערב פסח בשנ' חקנ'ז...
6. פֿ'נ... שנה פייגה ב' רז'ר חיים כן שנפטר ס'ו ימים בחוד' שבט שנה חקנ'ח לפ'ק...
7. ראדאראי.
8. יעקב/נבאריסזר/.../ביום רבי'.../חשוון/שנח ח'ג לפ'ק...
9. (אדר) שני/שנה ח'ס לפ'ק...
10. פֿ'נ... דוב נ'ר יעקב/.../ש' חק'יב...
11. פֿ'נ/ראשר החשוב מרח/אסתר ב' רז'ר יעקב/שנפטר. ניום ר' חשער ימים בחודש/שבט שנה חק'ר' לפ'ק...
12. ב' רז'ר/שנ' בשנח חק'ר' לפ'ק...
13. פֿ'נ/איש חס וישד הרז'ר/ ישרא' סד'ר יהושע/שנפטר ר'ג ימים/בחור' חב' בשנ' חק'ח לפ'ק...
14. בח'ר שר פסח/בשנח חק'ר' לפ'ק ח'נ"צ' ב'ר'.
15. נעקב נ'ר... בשנח חקמ'ס לפ'ק ח'נ"צ' ב'ר'.
16. פֿ'נ האשר החשוב מרח/חיי' ב' מ'ו מרדכי/יצ'ו ונפס' ששה/ימים בחודש/אלול שנה חקמ'ב לפ'ק ח'נ"צ' ב'ר'.
17. פֿ'נ/... שנה ב' רז'ר משר שנפס' /ר'ג ימי' נשכט שני חקמ'ר לפ'ק...
18. פֿ'נ /ראשר החשוב מ'ר חיי' כ'ה הרז'ר מאיר שנפטר י'ו ימי' בחוד' ניסן בשנח...
19. נ'צ' האשר החשוב מרח אסתר כ'ה הרז'ר יעקב/שנפטר. ניום ה' חשער. ימים בחודש שבט/שנה חקנ'ב לפ'ק ח'נ"צ' ב'ר'.
20.ראשר החשוב מ'ר/אסתר ב' מ'ו שטער נפס' יום/ א' בפסח שני ש' חקנ'ב לפ'ק/ ח'נ"צ' ב'ר'.

שטעפאנעשט.

21. פ'נ' איש חם וישד מ'ה/ יהודה כס' בנימן/ נפטר י'ב ימים אדר שנת/ תק"ב לפ'ק/ ת'נ' צ'ב'ה'.
22. פ'נ' הקדוש/ מ'הדרן ב'ה/ אליעזר כז/ שנרג ער'ח/ מרחשוון שנת תק"ז לפ'ק/ ת'נ' צ'ב'ה'.
23. פ'נ' איש חם/ וישד הר'ר המנוח/ ור'ר זאב וואלף/ ור'ר יעקב זצ'ל/ נפטר כ"ח לחודש
שנת חק'י' (!).....
24. פ'נ' איש חסדוב דוב בער ב'ר אריה ליב.....
25. פ'נ' הכהן האיש החשוב/ יצחק ור'ר/ קלונימוס שנפטר י' ימים לחדש/ תמוז שנת תקכ"ח
לפ'ק/ ת'נ' צ'ב'ה'.
26. ...האשה החשובה מרת סנדל (!) בת ור'ר שלמה/ זלמן שנפסרה ר'ג ימים בחדש אב בשנת/
תקל"ט לפ'ק/ ת'נ' צ'ב'ה'.
26. פ'נ' אשה חסדוב/ מרד מרים בת/ ור' חיים שנפ' י' ימים באדר/ שנת תקנ"ז לפ'ק/ ת'נ' צ'ב'ה'.
27. פ'נ' איש חם/ וישד מ'ה/ יצחק איזיק (!)/ במה' יעקב כז שנפ' ר"ח כסלו (!) שנת/ תקנ"ח
לפ'ק/ ת'נ' צ'ב'ה'.
28. פ'נ' אשה חסדוב/ מ'ירוסא בת/ היצני כז/ שנפס' ר'ז שבט שנה/ תקס" לפ'ק/ ת'נ' צ'ב'ה'.

piatra de mormint a starostelui Iosef, fiul lui Chaim Segal. Un alt staroste cumpăra o casă la 1 februarie 1766 (Arh. St. Iași, pachet 360, Nr. 115).

Breasla blănarilor din Botoșani primea în sânul ei și evrei și armeni. Pentru anii 1770 și 1794 vezi *Breasla blănarilor din Botoșani* de N. Iorga, p. 8.

Baronul de Tott în *Memoriile* sale (Amsterdam, 1785, vol. 2, p. 407) pomenește de molestarea de către spahii turci a vlădiciei și a rabinului din Botoșani.

Starostele și vechilul de hahambașa Cerbul (Hers) semnează în 1781 alături de alți fruntași ai târgului, la măsurarea locului lui D. Goilav.

La Arhivele Statului Botoșani se află o serie de acte ebraice din 1789, 1790 privind vânzări de case.

Un Lupul jid. apare ca membru al breslei făclierilor în 1794 (N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, p. 207).

La sfârșitul veacului al XVII-lea Botoșanii făceau un comerț întins cu Lwow, Danzig și Brody. După știri ulterioare comerțul intern și extern era practicat mai ales de români, armeni și greci, așa încît majoritatea populației evreiești se îndeletnicea cu meșteșugurile. Dezvoltarea ulterioară a orașului a favorizat în secolul al XIX-lea nașterea și propășirea unui puternic curent luminist în sânul populației evreiești din acest oraș.

Inscripții

Botoșani

(5) 479, Elul 7, luni
1719, august, 21

Nr. 1

Aici odihnesc martirii domnul Aziel, fiul domnului Iosef, binecuvîntată fie-i amintirea, domnul Iosef, fiul domnului Șmuel, binecuvîntată fie-i amintirea, domnul Iehuda, fiul domnului Mordechai, binecuvîntată fie-i amintirea, care au fost *omorîți luni, 7 Elul* (5) 479, după computul mic. Fie-le sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Botoșani, colaționat după o fotografie din arhiva F.C.E. (M) București.

Vezi și I. Psantir, *Divrei haiamin* . . . , p. 35.

Nr. 2

(5) 5504, Tamuz 22

1744, iulie

Aici odihnește femeia de seamă, doamna Beilke, fiica domnului Mordechai, care a decedat (la) 22 Tamuz, anul (5) 504, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Botoșani.

Nr. 3

(5) 5509, Adar 1

1749, martie

Aici odihnește un bărbat integru și drept, domnul Șraga Faibiș, fiul învățătorului nostru, domnul Iechiel Michel Segal, care a decedat la 1 Adar II, în anul (5) 509, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul din Botoșani.

Nr. 4

(5) 512, Kislev

1752, noiembrie

Aici odihnește fruntașul, căpetenia, domnul Iosef, fiul domnului Chaim Segal, care a decedat încărcat de ani în luna Kislev, în anul (5) 512, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Botoșani.

Nr. 5

(5) 535, Adar II

1775, martie

. Adar II, în anul (5) 535, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Botoșani, colaționat cu o fotografie de la F.C.E. (M) București.

Nr. 6

(5) 557, Nisan, 14

1797, aprilie, 10

Aici odihnește un bărbat integru și drept învățătorul în ale legii domnul Meir, fiul învățătorului în ale legii domnul Eliahu, care a decedat în ajun de Pesach, în anul (5) 557

Textul după piatra mormintală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Botoșani.

Nr. 7

(5) 558, Șvat, 15
1798 ian.—febr.

Aici odihnește doamna Feighe, fiica domnului Chaim Kaț, care a decedat (în) 15 Șvat, anul (5) 558, după computul mic. . . .

Textul după piatra mormintală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Botoșani.

Dorohoi

Cea mai veche piatră mormintală existentă azi în cimitirul vechi din acest oraș datează din 1652, nu pare a fi absolut cea mai veche, căci există încă multe îngropate sau deteriorate. Se poate deci presupune că o populație evreiască a existat aici încă în secolul al XVII-lea.

Un „Lazor” evreu din Dorohoi este pomenit în 1699 (Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. 14, p. 27).

Judecata unui Aron cu medelnicerul C. Vîrnav, tovarășul său la o velniță în 1786 este consemnată într-un act inedit de la Academia R.S. România (*Creșterea colecțiilor*, București, 1911, p. 249).

Cunoaștem un hrisov din 1779 acordat locuitorilor evrei din Dorohoi; o parte din birul lor era dăruit în 1795 de către Const. Șuțu bisericii din Herța.

Catagrafia din 1803 indică 600 birnici din rîndul lor, iar aceea din 1831—1833.

Inscripții

Nr. 8

(5) 413, . . . Cheșvan, miercuri
1652, octombrie

. . . . Iakov, fiul domnului Eliezer, miercuri . . .
Cheșvan, anul (5) 413, după computul mic

Textul după piatra mormintală aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Partea superioară a pietrei lipsă.

Nr. 9

(5) 500, Adar II
1740, martie

. . . (Adar) II, anul (5) 500, după computul mic

Textul după piatra mormintală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Partea superioară a inscripției lipsește.

Nr. 10

5522
1762

Aici odihnește . . . Dov, fiul domnului Iakov, anul (5)

522 . . .
Textul după piatra mormintală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Nr. 11

(5) 524, Șvat 9, joi

1764, ianuarie

Aici odihnește femeia de seamă, doamna Ester, fiica domnului Iakob, care a decedat joi, 9 zile ale lunii Švat, anul (5) 524, după calculul mic . . .

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Nr. 12

(5) 525

1765

. . . fiica domnului David, care a decedat în anul (5) 525 după calculul mic.

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Partea superioară a inscripției este ruptă

Nr. 13

(5) 528, Tevet 22

1767, decembrie

Aici odihnește un bărbat integru și drept, domnul Israel, fiul domnului Iehoșua, care a decedat în 22 ale lunii Tevet, în anul (5) 528, după calculul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Nr. 14

(5) 536, Nisan

1776 martie—aprilie

. . . Chol-hamod de Paște, în anul (5) 536, după calculul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Lipsește partea superioară a inscripției

Nr. 15

(5) 541

1781,

. . . Iakov, fiul domnului . . . în anul (5) 541, după calculul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Partea superioară a inscripției lipsește

Nr. 16

(5) 542, Elul, 6

1782, august

Aici odihnește femeia de seamă, doamna Chaia, fiica domnului Mordechai, ocrotească-l creatorul și mîntuitorul său, și a decedat în 6 ale lunii Elul, anul (5) 542, după calculul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormîntală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Nr. 17

(5) 544, Švat 22

1784, ianuarie

Aici odihnește . . . Sara, fiica domnului Moșe, care a decedat în 22 ale lunii Șvat, anul (5) 544, după computul mic . . .

Textul după fotografia, aflată la F.C.E. (M) București.

Nr. 18

(5) 544, Nisan 17

1784, ianuarie—februarie

Aici odihnește femeia de seamă, doamna Chaia, fiica domnului Meir, care a decedat în 17 ale lunii Nisan, în anul (5) 554 . . .

Textul după o fotografie aflată la F.C.E. (M) București. Datarea s-a stabilit după inscripția Nr. 17, care e săpată pe piatra dublă.

Nr. 19

(5) 522, Șvat 5

1792, februarie

Aici odihnește femeia de seamă, doamna Ester, fiica domnului Iacov, care a decedat joi, 5 zile în luna Șvat, anul (5) 552, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormintală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Nr. 20

(5) 552, Iiar 14

1792, mai 16

. . . Ester, fiica domnului Șmaia, decedată în prima zi de Pesach Șeni, anul (5) 552, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după piatra mormintală, aflată (1966) în cimitirul vechi din Dorohoi.

Vîrfurile inscripției lipsește.

Ștefănești

Descrierea comunității din Ștefănești, jud. Botoșani, făcută la 1882 de Osias Siovici, aduce știri puține privitoare la epoca dinainte de 1800.

Ștefănești este pomenit în *Responsele* lui Ioel Sirkis (Fr. pe Main, 1696) într-o mărturie din 1604, relativă la anul 1600, fără a se insista asupra obștei evreiești.

În anul 1657 călătorul Hildebrandt (*Geschäftsreisen . . .*, ed. F. Babinger, p. 100) găsește la Ștefănești o mulțime de evrei, refugiați acolo din cauza războiului.

O serie de pietre funerare din anii 1720, 1744, 1791 fuseseră copiate în anii 1882 și 1888, dar n-au fost publicate.

Să mai amintim că denumirea de Stepanovici se aplică uneori nu Ștefăneștilor, ci orașului Iași.

Inscripții

Ștefănești

Nr. 21

(5) 502, Adar 12

1742, februarie

Aici odihnește un bărbat integru și drept, domnul Iehuda. fiul domnului Biniamin, decedat 12 zile (în) Adar, anul (5) 502, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după o copie și o fotografie din 1968.

Nr. 22

(5) 507, Tișri 29
1746, septembrie

Aici odihnește martirul, domnul Aharon, fiul domnului Eliezer Kaț, ucis în ajun de Roș-Chodes, Marcheșvan, anul (5) 507, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după copia și fotografia făcute în 1968

Nr. 23

(5) 516, Tevet 28
1756, decembrie

Aici odihnește un bărbat integru și drept, domnul răposatul domnul Zev Volf, fiul domnului Iakob, binecuvîntată fie amintirea celui drept, decedat (în) 28 ale lunii Tevet, anul (5) 516.

Textul după o copie și o fotografie din 1968.

Litere în relief așezate pe bare late în relief

Ornamentare interesantă.

Nr. 24

circa 5516
circa 1756

Aici odihnește bărbatul de seamă Dov Ber, fiul domnului Arle Leib

(Data e îngropată în pământ. După piatra foarte apropiată de ea, această piatră este din jurul anului 1756).

Textul după o fotografie din 1968.

Nr. 25

(5) 528 Tamuz, 10
1768, vara

Aici odihnește Kohen-ul, bărbatul de seamă, Ițchak, fiul domnului Kalonimos, care a decedat (în) 10 zile ale lunii Tamuz, anul (5) 528, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după o copie și o fotografie din 1968.

Nr. 25 A

(5) 539, Av 23
1779, august

. . . femeia de seamă, doamna, Mindl, fiica domnului Șlomo Zalman, decedată 23 zile în luna Av, în anul (5) 539, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după fotografia, aflată la F.C.E. (M) București.

Nr. 26

(5) 557, Adar 19
1797, martie 12, duminică

Aici odihnește femeia de seamă, doamna Miriam, fiica domnului Chaim, decedată 14 zile în Adar anul (5) 557, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după o copie și o fotografie din 1968.

Nr. 27

(5) 558, Cheșvan 30
1797 nov. 19, duminică

Aici odihnește un bărbat integru și drept, domnul Ițchak Aizik, fiul domnului Iakob Kaț, care a decedat Roș-Chodeș Kislev anul (5) 558, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după o copie și o fotografie din 1968.

Nr. 28

5560, Șvat 27

1800, februarie 22, simbătă

Aici odihnește femeia de seamă, doamna Iuta, fiica domnului Tvi Kaț, care a decedat (la) 27 Șvat, anul (5) 560, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Textul după o copie și o fotografie din 1968.

INSCRIPTIONS FUNÉRAIRES HÉBRAÏQUES DU DISTRICT DE BOTOȘANI

RÉSUMÉ

Les 29 inscriptions hébraïques que nous publions sont, à une exception près, inédites.

Vers 1600 il y avait déjà à Botoșani une communauté juive. Au 18e siècle elle est assez importante, vu que la ville est devenue un important centre de commerce avec la Pologne. De l'ancien cimetière nous reproduisons les inscriptions datant de 1719, 1744, 1749, 1752, 1775, 1797 et 1798.

L'inscription tombale la plus ancienne qui existe de nos jours dans l'ancien cimetière juif de Dorohoi est datée 1652. La communauté juive est antérieure à cette date. Les autres inscriptions s'échelonnent entre 1740—1792.

La bourgade de Ștefănești est citée dans une consultation rabbinique de 1604. Au 17e siècle la population israélite y était assez nombreuse. À la fin du 19e siècle l'ancien cimetière préservait des pierres tombales de 1720. À present ses inscriptions datent de 1742, 1746, 1756, 1768 et 1797.

On ne publie ici que les inscriptions tombales hébraïques d'avant 1800. Les autres feront l'objet d'une publication ultérieure.